

Proloog

‘Je moet nog even naar boven, Frans,’ zei Tina, de secretaresse: ‘Die dame die haar kind om het leven heeft gebracht. Ze heeft een collega in het gezicht gespuugd.’

Even baalde ik van het oponthoud, maar ik vermande me en liep door de donkere kantoorgang met het spiegelen linoleum naar de lift. Ik wierp een korte blik door een van de ramen naar de hoge grijze muur en de daarachter gelegen spoorlijn. Ik bevond me op de derde verdieping en moest naar de twaalfde: ‘het dak’, zoals we dat daar noemden. In de lift rook het naar ‘mens’ maar toen ik uitstapte werd de geur sterker: de vertrouwde mengeling van adem, zweet en urine met een vleugje schoonmaak- en wasmiddelen en beddengoed. De geur van de gevangenis. In Krasnojarsk, Houston, Paramaribo en hier in Amsterdam.

Even later stapte ik de observatiecel binnen. De schuimrubber matrasblokken lagen verspreid door de ruimte en op een van hen zat mevrouw Carlsen.

‘Dag mevrouw Carlsen. Ik ben de directeur, Frans Douw.’

De kleine, magere vrouw was een jaar of dertig. Ze keek me gespannen onderzoekend aan, en zei niets.

Ik hurkte diep door de knieën en nam ook plaats op een blok, maakte het me gemakkelijk en keek rond. Tussen ons in stonden een stuk of vijf plastic waterbekertjes. Ik zag dat ze gevuld waren met ontlasting.

‘Komt u om me te neuken?’

‘Nee, dat niet. Ik kom even kijken hoe het met u gaat.’

‘Grappig. Ik ben hier namelijk niet.’

‘Oké, dan zit ik hier even, als u het goedvindt.’

We zwegen een tijdje. Ik rook een weeïge lucht maar had daar geen last van. Ik ontspande me. Mevrouw Carlsen observeerde me aandachtig.

‘U bent een lieve man.’

‘Dank u. Fijn dat u dat zegt.’

‘De mensen daar komen me hier elke dag neuken.’

‘Welke mensen?’

‘Zij allemaal.’

Ze knikte naar de deuropening. Twee collega’s stonden in de cel, twee op de gang.

‘Ik ga mijn best doen, zodat u rust krijgt. De dokter komt straks.’

‘Ik wil geen pillen meer.’

‘Het belangrijkste is dat u zich goed gaat voelen.’

‘Als de dokter komt, ben ik er niet.’

‘Ik moet naar Den Haag, daarom heb ik dit pak aan. Ik kom deze week nog even langs.’

Lenigheid was niet mijn ding, dus stond ik met enige moeite op uit de diepe zit, bukte me voorover en pakte haar fragiele, witte vingers in mijn beide handen: ‘Sterkte mevrouw.’ Ze antwoordde niet en terwijl ik de cel verliet keek ik nog even om en zag de starende blik waarmee ze me nakeek.

In de trein naar Den Haag belde het afdelingshoofd: ‘Toen de collega’s de deur weer opendraaiden kregen ze de volle laag. Poep en pies, midden in hun gezicht. Ze zijn naar huis om zich om te kleden.’

1

‘Als we je voor elke rotopmerking een bloembol hadden gegeven, meneer Douw, dan was je nu de baas van de Keukenhof geweest.’

De directeur van de school was een liefhebber van metaforen. Hij keek me aan maar ik zag dat hij geen antwoord verwachtte. Ik voelde mijn mond droog worden en de spieren in mijn nek verstrakken.

De directeur was een kalende vijftiger en rookte een sigaartje. Hij droeg zijn leesbril op het voorhoofd en zijn jasje was verschoten. Mijn moeder was de tweede persoon in de naar sigarenrook en koude koffie stinkende kamer. Moeder was een kleine, donkere vrouw, met een wat strenge uitstraling en intelligente ogen. Ik was vijftien jaar en had een snor, schouderlang zwart haar en droeg een knalrood corduroy pak.

De directeur vervolgde: ‘Je bent nogal aanwezig, jongeman, overheersend zelfs. En dat leidt tot verbanning. Vraag maar aan Napoleon.’

Moeder zei: ‘Frans gebruikt nooit geweld, tenzij er echt iets heel ernstigs aan de hand is. Hij kan niet tegen onrecht.’

De directeur fronste zijn wenkbrauwen. ‘Ik zie vooral een arrogante puber die het de leraren lastig maakt met zijn kritiek en sarcastische grappen. Als hij de lachers op zijn hand heeft wordt het nog lastiger en zelfs onmogelijk om les te geven.’

‘Maar heeft hij ook altijd ongelijk? Of is het gewoon een

kritische en intelligente puber?’ vroeg mijn moeder.

‘Ik heb te maken met een lerarencorps dat gewend is met pubers om te gaan, maar deze jongeman zijn ze spuugzat.’

‘Maar u als ervaren onderwijsman weet hoe u met hem moet omgaan. Zou de rest van de school dat niet ook moeten kunnen?’

‘Er is geen lerarencorps dat dat kan. Dit is niet de eerste keer dat hij van school wordt gestuurd.’

Ik keek de directeur strak aan. ‘Mam, het heeft geen zin. Ze weten hier niet dat dit de jaren zeventig zijn.’

Mijn blik ging naar mijn moeder en ik zag haar ongemak. ‘Dat weten ze wel, jongen.’

‘O ja? Wij vragen netjes om een overleg over zeggenschap voor leerlingen en ze reageren of we de school willen opblazen. Ik bedoel: hebben ze niks geleerd van de Maagdenhuisbezetting? Studenten willen serieus genomen worden en voeren actie.’

‘Leerlingen zijn hier om te leren, niet om de school te besturen,’ zei de directeur. Hij pakte de leesbril van zijn neus en vervolgde op strenge toon: ‘En al helemaal niet om pamfletten te verspreiden. Ik krijg bezorgde vaders aan de lijn die horen dat hun dochters bij u thuis vergaderingen bijwonen! Ze eisen dat het stopt.’

Moeder boog haar hoofd een beetje en haar mond stond strak: ‘Maar leren om mee te praten is toch belangrijk, oefenen om in een democratie te leven?’

‘Uw zoon heeft de gymleraar geslagen!’

Moeder rechtte haar rug: ‘U maakt het erg zwaar nu.’

‘Met reden.’

‘Ik heb mijn zoon daar ernstig over onderhouden. Ook als hij onrechtvaardig wordt behandeld en zelfs als een ander hem als eerste slaat willen mijn man en ik dat hij zich beheerst.’

‘Nu maakt u het onschuldiger dan het is.’

‘Dat denk ik niet.’

De directeur stond op en plaatste zijn armen in de zij: ‘Meneer Laurijsen wilde uw zoon de zaal uit duwen toen hij met zijn doos folders de les kwam verstoren. Uw zoon sloeg hem.’

Moeder werd nu boos: ‘Duwt een leraar iemand naar buiten met zijn vuisten?’

De directeur ging weer zitten: ‘Laten we niet in herhaling vallen, mevrouw Douw.’ Hij keek op zijn horloge.

‘Heel jammer dat u zo reageert. Teleurstellend ook,’ zei ma.

‘Denkt u dat ik hier plezier aan beleef?’

‘Nee, maar u toont weinig inlevingsvermogen.’

Ze opende haar tas en zocht naar een zakdoekje. De directeur greep snel naar een stapeltje op zijn bureau en reikte haar een papieren zakdoekje aan. ‘Ik had ook gehoopt dat hij het zou redden,’ zei hij. ‘En misschien kunt u dat moeilijk geloven maar dat meen ik oprecht.’

Ik stond ook op en legde mijn arm op mijn moeders schouder. ‘Kom maar mee ma, hij weet niet beter.’

Beiden negeerden mijn opmerking.

De directeur richtte zich weer tot mijn moeder. ‘Compliment voor hoe u zich als moeder voor hem inzet maar wij denken dat het tijd wordt dat hijzelf wat meer zijn best gaat doen. Ergens anders.’

‘Zo is het genoeg,’ zei ik, terwijl ik mijn moeder, die twee koppen kleiner was dan ik, met me meetrok.

Ik was een bolle en erg schele kleuter. Droeg een rond bril-letje en was het mikpunt van pesterijen. Later, op de lagere school ging dat door, en dat vond ik niet leuk.

‘Ik doe vandaag een korte broek aan,’ deelde ik mee.

‘Het is nog hartstikke koud buiten,’ zei ma.

‘Ik wil het.’

‘Ze gaan je plagen, misschien.’

‘Kan me niet schelen.’

Op het schoolplein voelde het ijsig koud aan mijn benen en klasgenoten lachten me uit en riepen van alles. Het deed me niet, integendeel. Ik genoot van mijn besluit, voelde me sterk genoeg.

Ik was een moeilijk te sturen kind dat veel behoefte had zich te laten gelden en erkend en gezien wilde worden. Het moest gaan zoals ik wilde en anders deed ik niet mee. Het ging bijna nooit zoals ik wilde in ons gezin met negen kinderen. Dan droomde ik weg, fantaseerde of las, ook in de klas. Ze konden schreeuwen, slaan of me uit de klas zetten: ik kon geen dingen doen waar ik niet achter stond. Misschien had mijn moeder gelijk en was ik onverbeterlijk. Misschien kon ik er niks aan doen. Zestig jaar later geloof ik in herstel voor iedereen, in verandering en een zekere ‘maakbaarheid’. Maar ik geloof dat de diepste kern van ieder mens onuitwisbaar is.

We maakten een wandeling door het park met al mijn acht broers en zussen, partners en heel veel neven en nichtjes. Ik voelde me ongemakkelijk, verloren. Benauwd.

‘En je reageert ook raar, pesterig op anderen,’ zei mijn vrouw.

Ik haalde mijn schouders op: ‘Ik snap er niks van: ik heb met iedereen een goed contact, geen ruzie.’

‘Wat gebeurt er dan?’

‘Al zolang ik me kan heugen, als de hele club bij elkaar is heb ik meteen een gevoel van onbehagen.’

‘Terwijl je niks meer uit te vechten hebt en iedereen je respecteert en waardeert.’

‘Klopt.’

‘Wat is dat dan?’

‘Ik wil de regie hebben, kunnen sturen, het middelpunt zijn.’

‘Je zegt toch altijd dat je dat niet meer wil?’

Ik zuchtte: ‘Dat haat ik van mezelf, ik wil ervanaf.’

‘Misschien moet je gewoon accepteren dat je bent zoals je bent.’

‘En erkennen dat ik me benauwd voel in dit soort situaties?’

‘Da’s misschien makkelijker dan ertegen vechten,’ zegt ze, ‘en wie weet gaat het dan wel weg.’

Ze keek me met een warme glimlach aan. ‘Je doet ook heel veel goede dingen.’

Ik was dertien toen ik besloot om het spel niet meer mee te spelen. Het heft in eigen handen te nemen.

Berend Bode was een huisvriend. Een van mijn oudere broers nam hem een keer mee naar huis. Berend was een wat puistige jongeman met vet zwart haar die begiftigd was met een uitzonderlijke welbespraaktheid en humor. Hij was een notoire spijbelaar en kon het op geen enkele school uithouden, maar produceerde wel schriften vol verhalen en gedichten. Hij zwierf op zijn opoefiets door de regio en mijn moeder, die hem adoreerde, herkende een groot talent in hem.

We woonden in een maisonnette, onderdeel van het soort flat zoals die in de jaren vijftig en zestig overal uit de grond schoten en die tegenwoordig vooral door mensen met een migratieachtergrond en door bijstandsgezinnen worden bewoond. Wij hadden de beschikking over een tuin van twintig meter diep waar een aantal kleine balkons op uitkeken, dat van ons vanaf de eerste verdieping. Toen we

deze woning in 1960 betrokken waren we met zes broers en twee zussen en daar kwam in 1965 nog een broertje bij. Er was een kamer voor pa en ma, een voor de oudste drie broers, een piepklein kamertje voor de twee meisjes die daarna kwamen en een kamer voor de vier jongste broers, van wie ik de oudste was.

Als jongen met alleen ambachtsschool klom mijn vader van hulpje in een schoenwinkel op tot personeelschef van Vroom & Dreesmann Leiden en Alphen aan den Rijn. Hij was altijd strak in het pak, met achterovergekamd haar dat glom van de brillantine, en hij was continu op zijn hoede voor dreigend onheil. Dat de kinderen zouden verongelucken, voor inbrekers, of dat hij door een kleine vergissing bruusk ontslagen zou worden door meneer Ben of meneer Wim, aangetrouwde familieleden van de heer Anton Dreesmann. Hij liep een paar keer per week met de bedrijfsrechercheur door de winkel en pikte de dieven feilloos uit het winkelpubliek. Als wij met pa door de winkel liepen klonk soms een metalig 'nummer 17' uit alle luidsprekers, een boodschap die binnen enkele seconden werd herhaald. We wisten dat dat pa's nummer was. Hij vloog dan met twee treden tegelijk de roltrap op om zich ergens te gaan melden.

Thuis moest hij herstellen van de zesdaagse werkweek en als hij zondags alleen op het balkonnetje met een flesje bier in de hand de tuin in staarde stoorden de kinderen hem niet. Berend deed dat wel.

'De Oude D.' noemde Berend mijn vader, die André heette maar meestal Dré werd genoemd. Ze voerden lange gesprekken op het balkon. Berend was zijn eigen vader jong verloren en pa behandelde hem als een aangenomen zoon.

We kenden geen honger, maar hadden het niet breed. Berend sliep nooit bij ons, was soms bij zijn moeder en vaak bij vrienden, en at stevast elke middag onze koektrommel

leeg. Ik keek met lede ogen toe hoe moeder de grootste gehaktbal uit de pan op zijn bord legde. Berend was superdruk en dominant in ons grote gezin waarin vader meestal naar zijn werk was en er stevig om aandacht en ruimte werd gestreden. Op een dag zocht Berend me op, iets wat hij nog nooit had gedaan.

‘Ik hoor dat het niet goed gaat op school, dat je nooit huiswerk maakt.’

‘Wat heb jij daarmee te maken?’

‘Niks natuurlijk. En ik begrijp je wel: ik deed zelf ook nooit wat op school.’

‘Dus?’

‘Ja, je vader zit ermee. Het lukt hem niet om tot je door te dringen.’

‘Donder op.’

‘Kan ik niet iets positiefs tegen hem zeggen? Zou ik fijn vinden!’

‘Opdonderen.’

Berend Bode overleed jong, lang geleden. Hij was decennialang te zien als bekende televisiepersoonlijkheid en later kwam ik erachter dat mijn vader hem nooit heeft gevraagd om mij aan te spreken. Berend misleidde mij vanuit zijn eigen gemis en het verlangen een belangrijke rol in ons gezin te spelen.

Ik had het gevoel niet goed genoeg te zijn, niet aan de verwachtingen van mijn ouders te kunnen voldoen: moeder bewonderde denkers, schrijvers en musici en vader had een heilig ontzag voor ingenieurs en professoren. Beiden gunden ons datgene wat hen zelf niet was gelukt. In tegenstelling tot bijna al mijn broers en zussen bespeelde ik geen muziekinstrument en bovendien moest ik naar de mulo terwijl zij allemaal op het gymnasium en de hbs zaten. Ook

voor het kleinseminarie, de opleiding om katholiek priester te worden, werd ik afgewezen.

Mijn ouders waren voor een belangrijk deel opgegroeid in de crisistijd en de oorlog, en direct daarna slokte het werk en de zorg voor het grote gezin hen op. Met de jaren zestig brak er een tijd aan waarin de dominantie van de Kerk afnam en de gezagsverhoudingen in de samenleving veranderden. Leraren en politieagenten waren niet langer vanzelfsprekend 'autoriteiten' en ouderwetse bestuurders werden gezien als autoritair en regentsk.

Het was ook een tijd van zelfexpressie, drank, seks en rock-'n-roll. Ik herinner me hoe geschokt mijn moeder sprak over een avondje bij een lokale christendemocratische politicus thuis waar aan 'vrije seks' werd gedaan. Dat een van mijn broers in de huiskamer met zijn vriend zoende moest kunnen en er werd volop gemusiceerd en voorgezongen in Huize Douw. Moeder was het middelpunt van discussies over de bevrijding van oude normen en waarden. De kinderen Douw werden door de nieuwe inzichten 'vrijgelaten' en we konden in ons moderne gezin vaak onze eigen gang gaan.

Ik had het gevoel dat ik anders was. En ik was een puber die naar aandacht hunkerde en voelde me eenzaam. Ik begon te stelen en op straat te zwerven, vaak alleen en soms met mijn jongere broertje. Mijn neiging, die vaak 'dromerig' en 'fantasierijk' werd genoemd, was ook een gebrek aan aandacht voor alles wat me niet interesseerde. Ik hoorde nauwelijks wat er gezegd werd op school. Ik bleef in 1967 dan ook prompt zitten in de eerste klas van de mulo, een school die in ons gezin weinig aanzien genoot. Er waren veel conflicten met leraren die met een stevige aanpak de orde probeerden te handhaven en het kat-en-muisspel over stiekem roken, snoepen en andere overtredingen zette zich